

שיעורי הגר"א עוזר שליט"א

בענין:

ירושת הבעל

- רעג -

נמסר בשבת פרשת פנחס ה'תשע"ב

עיצוב גרפי ועימוד: תמנתי עיצוב גרפי

בשבת הקרובה פרשת "מטות-מסעי" יתקיים השיעור בשעה 5:45 אחה"צ ויהיה

בענין:

הפרת והתרת נדרים

תפילת מנחה בשעה 5:22 [ובזמן הדלקת נרות בביה"כ המרכזי]

בשבת פרשת חזון יחל השיעור ב-5:00 עד 6:20 אחה"צ ויהיה בענין:

אבלות במ' באב

לקבלת השיעורים באימייל יש לכתוב בקשה לתמנתי: timnal@zahav.net.il

ירושת הבעל

והזכויות של הבעל באשתו, ולשיטתו הוא הולך שירושת הבעל מדרבנן והרי זו זכות אחת מתוך הארבעה שזוכה בהם, להיות מעשה ידיה שלו ולהיות מציאנה שלו ושיהיה אוכל כל פירות נכסיה בחייה ואם מתה בחייו יירשנה - כלשון הרמב"ם שם.

ומאיך בתוס' (ב"ב קיג. ד"ה מתה; קיד: ד"ה מה) מבואר דירושת הבעל - למ"ד מדאורייתא - משום שארות היא שהם חשובים כבשר אחד, ולא משום זכויות האישיות.

ולפי דרך זו יתבאר דברי הרמב"ם והראב"ד בשני מקומות, שהולכים הם לשיטתם במחלוקתם (בהל' אישות שם) אם ירושת הבעל מדרבנן או מדאורייתא. וכמש"כ בספר אבי עזרי (נחלות א, ט); -

לדברי הרמב"ם (אישות כבד), החרש שנשא פקחת ומתה - יירשנה 'שהרי היא בת דעת ולדעתה נשאת וזיכתה לו ממונה'. והראב"ד השיגו שאמנם שאר זכויות שבחייה יש לו אבל לא ירושתה - 'מה שבידה זכתה לו, מה שלאחר מיתה לא זכתה לו'. ויש לפרש דאזלי לשיטתייהו; הרמב"ם שפסק ירושת הבעל דרבנן, השוה זכות זו עם שאר זכויות שתקנו לו חכמים, וכשם שתקנו לו זכויות אלו בנישואי חרש אעפ"י שאין קידושו קדושין גמורים, ה"נ זכות ירושתה, ואילו הראב"ד ס"ל דירושת הבעל דאורייתא ומשום שארות היא הלכך אין זה אמור בקידושי חרש דלאו 'שאר' היא, ומה שתיקנו לו חכמים זכויות בנכסי אשתו, לא תקנו אלא בחייה ולא לאחר מיתה.

וכן נחלקו (נחלות א, ט) בדין ספק מגורשת; לדעת הרמב"ם אין הבעל יורשה, דאף דמוקמינן לאשה בחזקת אשת איש הלא אין מועילה חזקה דמעיקרא להוציא ממון (כמבואר בכתובות בסו"פ המדיר ושם בדף יב) והרי האשה וירשיה נחשבים מוחזקים בנכסים אלא שהבעל בא עליהם משום זכויות שיש לו בנכסי אשתו הלכך מספק א"א לו להוציא מהם, ואילו הראב"ד ס"ל דירושת הבעל משום שארות היא א"כ אין ירשיה מוחזקים יותר ממנו, אדרבה הבעל קודם לכל אדם בירושת אשתו, הלכך אין נחשב הבעל 'מוציא' מידם ושפיר מוקמינן לה בחזקת אשת איש ולפיכך יורשה (וע' בסגנון דומה בזכר יצחק עג, ב).

ואולם נראה דמאי דפשיטא ליה להאבנ"מ שאם ירושת הבעל דאורייתא, היינו משום שארות, אעפ"י שכן דעת התוס' וכנ"ל, אך מדברי כמה ראשונים אין נראה כן; הרמ"ה (ב"ב קיד:) ביאר הטעם שפשוט לגמרא מסברא שאין הבעל יורש את אשתו בקבר, כשמת בחייה, כי ירושת הבעל מחמת אישות היא וכיון שמת הבעל קנתה האשה עצמה לגמרי ונתרוקנה לה הרשות בנכסיה ופקעה לה ירושת הבעל לגמרי. משמע ששונה ירושה זו משאר ירושות שהיא מענייני האישיות, כפירות ומעשה ידיים שאין לבעל זכות בהם אלא בחייו. הרי משמע שאפילו אם ירושת

(א) יש להעיר הערה בפשוטו של מקרא, לדעת האומרים ירושת הבעל דאורייתא, מדוע אין מפורשת ירושת הבעל בפרשת נחלות.

עוד יש לעמוד על דברי הרמב"ן בפרשת נחלות, שלכך לא הזכיר הכתוב ירושת האב את בנו כשמת הבן בלא זרע - כי במשפטי הירושה כל המנחיל נוחל כי הקורבה שוה, וכיון שאמר הכתוב שהבן יורש את אביו, גם האב יורש את הבן. וכל הרואה תמה הלא משנה ערוכה היא ר"פ יש נוחלין (ב"ב קח). יש נוחלין ולא מנחילין; האיש את אמו והאיש את אשתו, ומהו זה שכתב כי במשפטי הירושה כל המנחיל נוחל. והנה אודות ירושת האם כבר נתבאר הדבר בהרחבה במק"א, מדוע איננה סותרת לכלל שכתב הרמב"ן כל המנחיל נוחל (ויוזכר להלן בקיצור בתוך הדברים), ועתה עניינו בירושת האיש את אשתו.

(ב) ופתח הדבר בחקירת האבני-מלואים (עו סק"ה) בדין ירושת הבעל, אם משום קורבה היא כשאר יורשים, או יסוד דינה מזכויות האישיות שיש לבעל באשתו ולא משום שארות וקורבה. וכתב מצד הסברא הפשוטה לתלות שאלה זו במחלוקת התנאים והפוסקים האם ירושת הבעל מדאורייתא או מדרבנן, דאי מדאורייתא ונפקא לן מדרשא ד'שאר' [דכתיב 'ונתתם את נחלתו לשארו... וירש אתה' ודרשינן בגורעין ומוסיפין ודורשין' כאילו כתיב ונתתם את נחלת שארו לו (רבא אליבא דרע"ק. ב"ב קיא)] הרי זו ירושה בתורת קרוב, ואם מדרבנן אין זה כי אם ענין מענייני האישיות, וכמו שתקנו חכמים לבעל מעשה ידיה ומציאתה ואכילת פירות מנכסי מלוג.

ותלה האבנ"מ בזה מחלוקת הפוסקים אודות בעל המורד על אשתו [שאם היא רוצה, כופים אותה לגרש מיד], אם מתה האשה מתוך מצב זה, האם בעלה יורשה אם לא; לדעת הפוסקים שיורשה, היינו משום שירושת הבעל משום קורבה, דמדאורייתא היא וכדעת רוב הראשונים, הלכך כל עוד לא גירשה עדיין היא 'שאר' ובדין הוא שיורשה, ואילו דעת השלטי-גבורים שאינו יורש היינו משום שירושתו מדרבנן [כדעת הרמב"ם בהל' אישות יב, ג ובהל' נחלות א, ח] והו"ל כשאר זכויות שתקנו לו חכמים באשתו, וכשם שהפקיעו מהמורד שאר זכויות ה"נ הפקיעו זכות ירושתה.

וכן מצינו לרשב"ם (בב"ב קמו) דס"ל שאם מתה האשה במצב שהיה בדעת בעלה לגרשה [שניכר הדבר על ידי מעשיו שגמר בדעתו כן] - אינו יורשה, והיינו כסברא הנ"ל, שכשם שמצינו שאינו אוכל פירות משעה זו (למ"ד), הכי נמי לענין ירושתה שגם היא אחת מזכויות האישיות.

ואמנם כן משמע מדברי הרמב"ם שהביא דין ירושת הבעל בהלכות אישות (ריש פי"ב), בתוך רשימת החובות

סותר לדברי הרמ"ה הנ"ל, דכשמת הבעל פקעה האישות וממילא בטלה השאירות והקורבה ונתרוקנה הרשות לאשה. וכן מפורש ברמ"ה סו"פ מי שמת דעיקר ירושה ידידה מכח אישות קא אתיא וכיון דמית הבעל בחיי אשתו פקעה לה אישות ואזלא לה ירושה ידידה, ואין הקרוב יורש את קרובו אלא בזמן שהן קרובין זל"ז בשעת מיתת המוריש].

ג) מעתה מתישבים דברי הרמב"ן שכל המנחיל נוחל, והלא האשה מנחלת את בעלה ואינה נוחלת - אך תשובתו בצדו שהרי סיים בלשונו 'כי הקורבה שוה' והיינו דוקא בירושה שמחמת קורבה, אבל ירושה הנובעת מזכות הבעל באשתו ולא מחמת קורבה, שפיר יתכן מנחיל ואינו נוחל, שאת הבעל זיכתה תורה בזכות זו, ולא את האשה בנכסי הבעל.

ועדיין יש לתור אחר טעם ליישב שיטת התוס' דירושת הבעל משום שארות היא, א"כ מדוע אינה מפורשת בפרשת נחלות.

ד) והנה ביארו לנו רבותינו האחרונים (נתיבות המשפט רעו סק"ד; חדושי הגר"י מפוניבז' על ב"מ; חדושי הגרש"ק בכ"מ) בגדר דין הירושה שהוא חלוק מהעברת בעלות ע"י קנינים; בכל קנין עוברים הנכסים מרשות אחת לרשות אחרת, ואילו בירושה אין הנכסים עוברים רשות אלא היורש נכנס תחת מורישו וקם תחתיו כאילו הוא המייצג עתה את מורישו, כלשון בעל המאור (ועוד) ריש פרק יש נוחלין 'שתהא רואה את הבן כאילו אביו (כצ"ל) קיים'. והיא הסיבה לכך שאדם יורש דבר שלא בא לעולם וכן טובת הנאה וכד', אף אם א"א להקנות דברים אלו בקנין, כי הירושה אינה צריכה לחול על ממון ממשי שהרי לא נעשה בממון שום שינוי והעברה אלא היורש בא בחריקיה דמוריש וכל מה שהיה למוריש הריהו ממילא של היורש.

והוא הטעם למאי דקיי"ל כרבא (בב"ק קיא): רשות יורש לאו כרשות לוקח לענין גזלן דלא חשיב 'שינוי רשות' לענין קניית החפץ הנגזל ביאוש ושינוי רשות, כי בעצם אין שינוי ברשות אלא היורש קם תחת מורישו באותה הרשות (וכבר רמז לזה הגרי"ר שם. וע' גם בספר בית ישי קי).

ובזה יש לבאר טענת בנות צלפחד, דאמרינן בגמרא (ב"ב קיט: והובא ברש"י בפרשה בקיצור) בנות צלפחד חכמניות היו שהיה משה רבינו יושב ודורש בפרשת יבמין ואמרו לו אם כבן אנו חשובין - תנה לנו נחלה כבן, אם לאו - תתיבם אמנו. מיד ויקרב משה את משפטן לפני ה'. ומהי החכמה שבטענה זו, להשוות בין דין יבום לנחלה, דהנה היבום קם תחת אחיו לנחלה והוא קודם לכל היורשים לירש את אחיו, וכשיש בן אין יבום מפני שהבן הוא זה שקם תחת אביו וכו"ל. ואם כן טענתן היתה שאם חשובות הן לקום תחת אביהן שמת ומשום כך אמן פטורה מן היבום, היא הנותנת שיקומו הן תחתיו לנחלה שהרי הא בהא תליא, כי דין היבום ודין הירושה שניהם ענינם אחד, לקום תחת המת ולהיות תחתיו על נחלתו (ע' יבמות יז: ובפרש"י דיבום בנחלה תלה רחמנא. ואף למש"כ שם הרמב"ן (עפ"י הגמ' מ). דאינו תלוי בהכרח בנחלה, מ"מ ענינם אחד. וע"ע שם כד. ברשב"א ובמאירי).

הבעל מדאוריתא (דאליביה מיירו התם, ע"ש), זכות היא שזיכתה תורה לבעל מזכויות האישות, ולא משום ירושת שארות וקורבה. וכן מפורש בפסקי הרי"ד (שם קנט: וע"ש קיד: בסגנון אחר) דלכך פשיטא לן שאין הבעל יורש את אשתו כשהוא בקבר, דירושתו אינה משום קורבה אלא התורה זיכתה לירש את אשתו ועכשיו שמת אינו דין שיירשנה. [ותואם הדבר לשיטתיה (בב"ב קמו ובכתובות סג) שבמורד אינו יורשה (והוא מקור דברי הש"ג שהביא האבנ"מ, שהוא לשון ריא"ז בשם זקנו הרי"ד), ואף דנקט להלכה כמ"ד ירושת בעל דאוריתא (כדמשמע מדבריו בדף קיא:)] - הרי מוכח כנ"ל ודלא כסברת האבנ"מ, דאף אם מדאוריתא, כיון שהטעם הוא משום זכויות האישות לפיכך אין הדין קיים במורד].

וכן נראה בדעת רש"י, שפירש (בקדושין יח:): הא דאמרינן בגמרא כיון דנישאת שוב אין לאביה רשות בה 'כדאשכחן לענין נדרים דאפקה קרא מרשותיה וכו' ולענין ירושה וירש אותה מכאן שהבעל יורש את אשתו'. ואילו בתוס' (בכתובות לט) מבואר [עפ"י רש"י שם] שרק מנדרים יש ללמוד שיוצאת מרשות האב, אבל לא מירושה. והיינו משום דאזלי התוס' לשיטתייהו דירושת הבעל לאו מזכויות האישות היא אלא משום שארות הלכך אין מזה ראיה כלל לענין יציאה מרשות האב, דאטו פנויה שהיא ברשות אביה ויש לה בן שיורשה, כלום יוצאת בכך מרשות אביה. ואולם רש"י בקדושין שהזכיר גם ירושה, נקט כהרמ"ה והרי"ד שירושת הבעל אין גדרה כשאר ירושות אלא זכות היא מזכויות האישות שזיכתה התורה לבעל, ושפיר מוכח ממה שזוכה בירושתה שיצאה מרשות אביה.

ויש להוכיח שכן גם דעת הרמב"ן, ממה שמבואר בחדושי (ב"ב נא) שהנותן מתנה לאשה על מנת שאין לבעלה זכות בהם בחייו ובמותו - אין בעלה יורשה. והרי אם דין הירושה הוא משום שארות וקורבה, הלא ודאי אין שייך ליתן מתנה לאחד ע"מ שלא יירשוהו יורשיו דהירושה עוברת ממילא ליורש מדין התורה ואינו תלוי באמירתו של זה, וכן מבואר במחנ"א (זכיה יא), ודבר פשוט הוא. וא"כ מוכח שדעת הרמב"ן היא שירושת הבעל שאני שאינה כדין ירושת משפחה אלא שזיכתה לו תורה זכות בנכסי אשתו, ועל כן מועיל בה תנאי כשם שמועיל תנאי על זכות אכילת פירות של הבעל.

[במחנ"א שם הביא מהרמ"ה שאין מועיל תנאי לענין ירושת הבעל. ואעפ"י שנתבאר לעיל בדעת הרמ"ה שזכות היא מזכויות האישות, מ"מ אפשר דל"מ ביה תנאי, דסו"ס ירושה היא מדאוריתא ואין מועיל תנאי בירושה.

ויש להעיר מלשון הרמ"ה ריש פרק יש נוחלין שנראה שאף ירושת הבעל מחמת קורבה היא, שפירש דמתניתין אפרשת נחלות קאי דכתיב בה הקרוב אליו ודרשינן ביה הקרוב קודם וכיון דבקורבא תלא רחמנא סד"א דכל שני קרובים שהאחד נוחל את השני במיתתו יהא גם האחר במיתתו מנחיל את השני, קמ"ל מתני' דלאו הכין מילתא. פשטא דמלתא משמע דכולהו משום קורבה ואעפ"כ יש חילוק בין נוחל למנחיל. וכן מורים דבריו בהמשך: 'דכולהו הני דתנן בהאי מתניתין דנוחלין, דוקא כשאין לו למנחיל קרוב מהן שראוי ליורשו.. וכולהו הני דקתני לא נוחלין, דוקא מחמת האי קורבא אבל היכא דאית להו קורבא אחריתי..'. ריהטת הדברים דהכל משום קורבה. ונראה שאין זה

נחלות, בסופו של דבר גדר אחד להן, אלא שחלוק הבן ושאר הקרובים רק בטעם ובסיבה.

ה) והנה נתבאר במקום אחר שירושת הבן את אמו שונה היא משאר יורשים, שאינה מצד קורבת 'משפחה' שהרי משפחת אם אינה קרויה משפחה, כמו שאמרו בריש הפרק, ומ"מ הבן יורש את אמו משום שהוא נידון כעומד תחתיה וכסברא הנ"ל בבן הממשיך את אביו, וכן מבואר ממה שהמליץ הרשב"ם () סברת 'עובר ירך אמו' בירושת הבן את אמו, והיינו משום דאין שם דין ירושת משפחה אלא מטעם המשכיות. וזהו הטעם לכך שגם האב יורש את בנו כנ"ל, ומ"מ דיני הנחלה המפורשים בהאי פרשתא מתיחסים לדין ירושה מטעם 'משפחה' ככתוב בסוף הפרשה 'כי אם לשארו הקרב אליו ממשפחתו'. ועל כן אין מפורשת בה ירושת הבן את אביו ואת אמו כנ"ל.

ואמנם הילפותא העיקרית לירושת הבעל ולירושת האם (כרבי ישמעאל. שם קיא:) היא מהאמור בסדר מסעי אודות נישואי בנות צלפחד 'ולא תסוב נחלה לבני ישראל ממטה אל מטה', והיא פרשה אחרת, ולא משום ירושת 'משפחה'.

נמצא אם כן שגם ירושת הבעל, כמו ירושת האם, אינה כשאר ירושות האמורות בפרשת נחלות שענינן קימת הקרוב תחת המת, שאין הבעל קם תחת אשתו שמתה אלא דין אחר הוא משום 'שארות' שהם כבשר אחד [כעין הסברא הנ"ל דעובר ירך אמו האמור בירושת האם] וכמו שכתבו התוס' [וע' חדושי הגרש"ק כתובות מז, ויתכן שכיוון לכך במילותיו הספורות].

והנה הריב"ם (בתוס' ב"ב קיד: ד"ה מה) פירש הא דפשיטא לגמרא שאין הבעל יורש את אשתו כשהוא בקבר, משום שהשאריות פוקעת על ידי מיתה כמו ע"י גירושין. ותמהו התוס' הלא אדרבה משמע ביבמות (נה) שאף לאחר מיתה בכלל 'שאריו' היא, שהרי מיעטו שם מקרא לפטור את הבא על אשת איש שמתה שאינו חייב משום אשת איש, ואין לפרש שזה גופא השמיענו קרא שאינה בכלל 'שאריו' ולכך הבא עליה מתה פטור - לא היא, שהרי מזה למדו לשאר משמש מתה שפטור, הרי שהמיעוט הוא במעשה הביאה ולא משום שאינה אשת איש (ע"ש ברש"ש וביבמות נה ובקרא"א שם). ואכן כבר יסדו האחרונים (קובץ שעורים ח"ב כז, ועוד) על פי משמעות הסוגיא בקדושין (יג) שזה שמיתת הבעל מתרת את האשה לינשא, אין הטעם משום שנפקעת השאריות ממילא, אלא ילפינן לה מקרא שהמיתה פועלת התר נישואין כמו גט [ובפני יהושע שם חידש שבבן נח אין מיתת הבעל מתרת, שלגביהם לא נאמר קרא - הרי דמצד הסברא עדיין נחשבת אשת איש], וכלשון המשנה שם 'קונה את עצמה בגט ובמיתת הבעל' - כמעשה קנין מחודש, אבל אין השאריות פוקעת ממילא במיתת אחד מן הצדדים [וי"מ כוונת ריב"ם שדוקא כשהוא מת תחילה פקעה האישות מהאי טעמא, ועל כן אינו יורשה, אבל לא כשמתה היא. ע' קר"א שם וקובץ הערות יבמות סי' מו].

והתוס' כתבו שם טעם אחר, שכשם שאינו יורש בנכסים הראויים לבוא לאחר מיתת אשתו, כך אינו יורש בקבר. והדברים

והנה הסברא הרווחת אצל הלומדים - עפ"י דברי הגרא"ו (קובץ שעורים ח"ב יב) והגרנ"ט (ע' בחדושי הגרנ"ט 'השלם' קצג) - דדוקא בבן אמרינן האי סברא שקם תחת אביו, כפי שמצינו לענין יעוד ושדה אחוזה שהבן עומד תחתיו. אך נראה שאין הדבר כן אלא כן הוא הגדר בכל היורשים, שהיורש נכנס תחת מורישו [ושאמרו (בעירובין ע): יורש כרעיה דאבוה הוא, ל"ד אביו אלא כל מוריש אלא דוגמא בעלמא נקטו], כי הלא כל ראיות האחרונים הנ"ל קיימות בשאר היורשים כמו בבן, שהירושה חלה גם על דברים שאין בהם חלות קנין, וכן בכל היורשים אמרינן רשות יורש לאו כרשות לוקח. ומה שהביא הגרא"ו מהסוגיא בב"ב קנט 'מכח אבוה דאבא קאתינא ובמקום אבא קאמינא', אכן יש שם שבע שיטות בראשונים בפירוש האי סוגיא, ולפי רוב הפירושים, אדרבה יש ראייה שהוא הדין לכל יורש ולא דוקא בן, ולפי מקצתן הסוגיא מתבארת בענין אחר באופן שאין ראייה כלל לחלק בין בן לשאר יורשים. [מצד הסברא יש מקום לקיים דברי הגרא"ו והגרנ"ט, כי אמנם בכל הירושות אין שינוי ברשות כבקנינים אלא הרשות נשארת על עמדה והתופס בה לשלוט ולנהלה הוא המתחלף, אבל בירושת הבן דנים כאילו גם התופס בה לא השתנה אלא הבן נחשב כנציגו של האב, והוא דין נוסף על דיני הירושה הכלליים, כמבואר בדברי הגרנ"ט.

ושמא זהו טעם הרמב"ם (נחלות ו, ט) שדין ירושת הגוי דבר תורה אינו אלא בבן את אביו].

ובספר כלי חמדה גם כן נקט כסברה זו, לחלק בין בן לשאר יורשים, ובוזה פירש פשוטו של מקרא, מדוע ירושת הבן נאמרה כבדרך אגב וכהנחה ידועה, כאילו כל סדר נחלות מתחיל רק כשארע מקרה שאיש מת 'ובן אין לו', הלא היה לו לומר איש כי ימות - והעברתם את נחלתו לבנו, ואם אין לו בן - לבתו וכו', אלא שירושת הבן נידונית כהמשך האב ואינה שייכת להעברת נחלה כמו אצל שאר יורשים.

ואמנם דיוקו נאה ומיושב בסברא ובפשט, אבל לדינא הלא אין הדבר כן כמו שנתבאר, אכן יש לקיים את שתי ההנחות גם יחד; מצד הסברא הפשוטה רק הבן קם תחת אביו אבל למעשה כל שאר היורשים גם כן היא גדר ירושתם. הכיצד? -

דבר זה מתבאר מתוך המשך דברי הרמב"ן, שמסביר באופן נוסף מדוע לא נכתב בתורה ירושת האב בפירוש; 'כי הירושה היא בשלשלת הזרע ביוצאי חלציו לא בצדדין. אם כן ונתתם את נחלתו לאחיו משמע נחלה שהאב יורש בקבר וממנו תבא לאחים'. כלומר לעולם מצד הסברא הפשוטה אין הנחלה עוברת אלא בשלשלת הזרע, מהאי טעמא ד'תחת אבותיך יהיו בניך' כנ"ל [ומסתבר שזה היה ידוע ונהוג קודם שנאמרה פרשה זו, כפי שלמדו בגמ' (קדושין יח). מעשו שירש את הר שעיר ובני לוט שירשו את ער], רק נתחדש בפרשה שאם אין בן ובת, עולה הנחלה לאב [בין שהוא חי בין שאינו] ומשם היא יורדת לבניו שהרי הם קמים תחת אביהם לנחלה, וזהו דין ירושת האחים. וכן הלאה, אם אין בנים לאב, עולה הירושה לאבי האב ומשם היא יורדת לבניו - אחי האב. נמצא אם כן שכל היורשים יורשים רק משום קורבת אב-בן [או בת כשאין בן], כי ביסוד הדבר רק הבן הוא הקם תחת אביו להיות במקומו, וממילא כשאין לו בן הרי אביו עומד תחת בנו. הרי שכל הירושות האמורות בפרשת

ב. לפי הסבר זה מבואר שהבן קם תחת אמו לירושה, שלכך מספק"ל שיעמיד לה הבן את השדה. אך אעפ"כ י"ל כנ"ל שגדר ירושתו שונה משאר יורשים שאינה מדין 'משפחה' אלא משום קירבת בשר].

ו) נחלקו הרשב"א (בתשובותיו) והרא"ה, כשיש יורש קרוב, האם שאר הקרובים גם כן שם 'יורש' עליהם אלא שהקרוב קודם לממש את הירושה, או שמא אין שם 'יורש' אלא לקרוב היורש בפועל. [אגב, בספר החינוך האריך במצוה זו (ת) בפרטי דינים אלו, שלא כדרכו בספרו - מפני המעשה שארע בזמנו בברצלונה שבעקבותיו נחלקו הרשב"א והרא"ה. ומביא דעת מורו ששאר הקרובים אינם נחשבים כיורשים כשיש קרוב מהם, והיא הוראת הרשב"א. וכבר הוכיח מכאן בשו"ת בית אפרים הוכחה ניצחת שמחבר ספר החינוך אינו הרא"ה אלא אחד מתלמידי הרשב"א, שהרי דעת הרא"ה מנוגדת לדבריו].

והלך הרשב"א לשיטתו בחידושו לנדרים (מז) לענין יורש המודר הנאה ממורישו, שחידש שם שאינו יורשו ועל כן הנכסים הפקר. ולכאורה יפלא כיון שאינו יורש מדוע לא יירשנו הקרוב הבא אחריו, אך באור הדבר הוא שאעפ"י שאינו יורש בפועל את נכסיו מ"מ שם 'יורש' עליו שהרי הוא הקרוב ביותר [וכדוגמת דברי הגר"ח (בהל' תרומות) בדעת הרמב"ם לענין עובר במעי אמו שאעפ"י שאינו יורש, שם 'יורש' יש עליו], וכיון שהוא 'יורש' שוב אין שם יורש אחר.

והנה על פי הנ"ל נראה שאף לפי דעת הרשב"א, בירושת הבעל לא נפקע שם 'יורש' מבני משפחתה, שהרי אין הבעל קם תחתיה כמו שאר קרובים הקמים תחת המת, אלא דין אחר הוא שיורש נכסיה משום שאר-בשר אבל קרובי משפחתה עדיין 'יורשים' הם מחמת קורבה. ובזה יובנו דברי התוס' (ב"ב קנח. ד"ה ובית הלל) בנפל הבית עליו ועל אשתו ואין ידוע מי מהם מת תחילה, יורשי משפחתה נחשבים מוחזקים מפני שירושת הבעל אינה משום קורבה. ובאור דבריהם, שאמנם הבעל יורש מחמת 'בשר אחד' כמו שכתבו התוס' לעיל (ק"ג. קיד:) ולא משום זכויות אישות בעלמא כנ"ל, מ"מ אין זו כירושת קרובים הקמים תחת המת, ולפיכך לא נפקע שם 'יורש' מקרוביה הלכך מספק הם זוכים שהרי הם ודאי 'יורש' [גם לפי הצד שהיא מתה בחיי בעלה] ואילו הבעל ספק יורש [שמא מת הוא לפניה] (וע' משנת ר' אהרן יבמות כא הערה ב).

ז) מעתה מיושבת ההערה הראשונה אף להתוס', מדוע ירושת הבעל אינה מפורשת בפרשת נחלות - משום שענין פרשתנו הוא ירושת קרובי משפחה העומדים תחת מורישם, ככתוב בסוף הפרשה 'ממשפחתו'. תדע שכן הוא, שהרי כאמור עיקר טענת בנות צלפחד היה על ענין הקימה תחת המת, וכשנאמר להם 'כן בנות צלפחד דברת. נתן נתן להם אחזת נחלה בתוך אחי אביהם' וגו' הרי הדברים אמורים ביחס לטענתם, לומר צדקו דבריהן לקום תחת המת, וכך וכך סדר שאר הקרובים הקמים תחת המת, וזה אין שייך כלל לירושת הבעל שענינה זכות בנכסים הקיימים משום שארות, ולא עמידה תחת המת.

טעונים הסבר מה ענין זה לזה, הרי כאמור אין האישות נפקעת ממילא כשמת אחד מן הצדדים וא"כ מה טעם אינו יורשה כשהוא בקבר כשאר יורשים.

ויש לפרש עפ"י מה שחקרו האחרונים בדין משמוש נחלה, האם המת אכן יורש ממש בקבר את הנכסים ומורישם הלאה, כפי הוראת הלשון הפשוטה בגמרא ובראשונים, או שמא לשנא בעלמא הוא אבל אינו יורש ממש רק רואים אותו כאילו הוא והמוריש אחד הם שהרי קם תחתיו לנחלה בחייו, וכיון שהם נחשבים כאחד לכך יורשי המת-שבקבר יורשים את נכסי המוריש (ע' אמרי משה לח; קוב"ש ב"ב ק"ג: קטו. ועוד), ולפי זה יש לפרש, ממה שגילה הכתוב שאין הבעל יורש את אשתו בראוי, מזה שמענו שירושת הבעל שונה שאינו נכנס תחת האשה להיות תחתיה עד שנאמר שכל מה שיפול לרשותה מעתה ואילך הריהו נופל לו כי הוא המייצגה, אלא גדר ירושה זו שונה שהבעל רק זוכה בנכסים מדין שאר-בשר אבל אינו עומד במקומו, ולכך הקובע הוא זמן המיתה [רגע המיתה או הרגע שלאחריה] שהוא זמן חלות הירושה, אבל מה שיפול מכאן ואילך אין הבעל זוכה בו. ואם כן מזה יש ללמוד כשהבעל מת בחיי האשה, אין הוא יורש בקבר כשאר יורשים שהרי יסוד דין ירושה בקבר הוא מפני שעומד תחתיו כנ"ל ואילו זה אינו עומד תחתיה. נמצא אפוא שמגילוי הכתוב (שם ק"ג) שאין הבעל יורש את אשתו בראוי, שתים זו שמענו; אין הבעל יורש את אשתו כשהיא בקבר, ואינו יורשה כשהוא בקבר.

ובזה יתבאר דברי הגמרא במסכת ערכין (כה:), בעי רבי זירא, אשה מי מעמיד לה שדה [שאם הקדישה שדה אחוזה וגאלה הקרוב, אינה מתחלקת לכהנים ביובל]; בעל מעמיד לה שכן ירושה, או דלמא בן מעמיד לה שכן נוטל בראוי כבמוחזק. וצריך להבין מה ענין דין 'ראוי' שבגללו יעמיד לה הבן את השדה והלא לכאורה הוא דין צדדי בפרטי דיני הירושה.

אך לפי האמור מבואר הדבר היטב, הלא דין גאולת שדה אחוזה אינו מענין ירושה שהרי הוא חי, אלא שאמרה תורה שהבן עומד תחת אביו ורואים כאילו גאלה האב עצמו, וזהו הצד השווה לירושה, שגם שם עומד הבן תחת אביו לירש את נחלתו. ואם כן, אעפ"י שהבעל יורש את אשתו אבל מכך שאינו נוטל בראוי הרי מוכח שאינו עומד תחתיה כמו בנה אלא ירושתו מדין זכות של שאר בשר וכנ"ל, א"כ אפשר שאינו מעמיד לה השדה, שאעפ"י שהוא יורשה אינו קם תחתיה.

[א. הצד השני בגמרא, יתכן שהואיל והבעל יורשה בתחילה כי הוא שאר-בשר העיקרי, זה עצמו גורם דין העמדת שדה אחוזה. ומגרסת רבנו גרשום נראה (וכן י"מ בדברי הרמב"ם) שאף לפי הצד הזה גם הבן מעמיד, והספק היה האם גם הבעל מעמיד או רק הבן. וא"ש היטב לפי הסברא האמורה, כי הבן ודאי עומד במקומה והספק האם גם שארות בשר מועילה להעמיד לה השדה.

ואף לפרש"י שכשיש בעל הוא מעמיד ולא הבן (לפי הצד בספק), נראה לפי הנ"ל שכשאין בעל - ודאי הבן מעמיד לה שהרי הוא היורש הראשון מחמת קורבה, ואינו כאחר. ובשפ"א שם נסתפק בדבר.

עיקרי דברים

מתנה לאשה ע"מ שלא יירשנה בעלה, האם מועיל תנאו.

ד) ירושת הבעל, גם לפי דעת הסוברים שאינה דין מדיני זכויות האישות, אין הבעל כשאר קרובים לקום תחת אשתו אלא דין ירושה מיוחד הוא בנכסים הקיימים בשעת המיתה משום שארות-בשר.

ה) זהו הטעם לכך שאין הבעל יורש את אשתו בראוי, וכן אינו יורש אותה בקבר כשהוא מת בחייה, ששתי הלכות אלו יסודן בכך שהיורש עומד תחת מורישו, ואין הדבר אמור בירושת הבעל.

ו) מטעם זה לא נפקע שם 'יורש' ממשפחת האשה, הגם שהבעל יורשה, אף לדעת הסוברים שכשיש יורש קרוב נפקע שם יורש מהרחוק. ונפ"מ לספק.

ד ה ז) פרשת נחלות האמורה בסדר פינחס, עיקר ענינה בירושות שהיורש קם תחת מורישו מחמת קורבת משפחה, ולא בשאר דיני ירושה, כגון בן את אמו או איש את אשתו שאין ענינן משום משפחה אלא שארות וקירבת בשר.

ד) הירושה אינה העברת נכסים מרשות לרשות אלא היכנסות היורש תחת מורישו, כמוש"כ האחרונים.

כן הגדר הן בירושת הבן הן בשאר קרובי משפחה. ואעפ"י שעיקר הסברא קיימת בבן הקם תחת אביו לענין כמה הלכות (כמוש"כ כמה אחרונים), אמרה תורה (עפ"י הרמב"ן) סדר ירושה של שאר קרובים כשאין בן ובת, על ידי משמוש הנחלה למעלה ולמטה, מהבן לאבות ומהאבות לבניהם.

ב) ירושת הבעל, למאן דאמר לאו דאוריתא, גדרה כשאר זכויות ממון שתקנו חכמים לבעל בנכסי אשתו. וכן דעת הרמב"ם.

למ"ד ירושת הבעל דאוריתא, נחלקו הראשונים בגדרה; האם היא כזכות מעניני האישות שזיכתה לו תורה או דין ירושת שאר-בשר.

נפקותות אפשריות: המורד על אשתו, האם יורש את אשתו; בנישואי חרש דמדרבנן, האם יורש הבעל את אשתו; אשה שהיא ספק מגורשת, האם בעלה יורשה מספק; הנותן

